

Makale Künyesi (Araştırma): Balyemez, S. (2021). Unsurları yer değiştirmiş isim tamlamalarının yüklem olduğu cümleler üzerine. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 959-969.

<https://doi.org/10.32321/cutad.852796>

UNSURLARI YER DEĞİŞTİRMİŞ İSİM TAMLAMALARININ YÜKLEM OLDUĞU CÜMLELER ÜZERİNE

Sedat BALYEMEZ¹

ÖZET

Bir cümlenin devrik mi yoksa kurallı mı olduğu daha ilk bakışta kolaylıkla anlaşılabilirdi için söz dizimi kitaplarında bu konu az sayıda örnekle işlenmiş, sıra dışı olarak nitelendirilebilecek örnekler üzerinde çok fazla durulmamıştır. Cümledeki öğelerin veya bazı kelime gruplarındaki unsurların yeri özellikle şiir dilinde değişebilmektedir. Bu değişiklik imkânı, yüklem yeri bakımından devrik mi yoksa kurallı mı olduğunun tartışılması gereken ancak edebî yönü elbette kuvvetli olan bazı cümleler ortaya çıkarmaktadır. Örnekleme gerekirse Cahit Sıtkı Tarancı'nın meşhur "Dante gibi ortasındayız ömrün" dizesi, özellikle sosyal medyada dil bilgisi meraklıları tarafından çok fazla tartışılmaktadır. Bu cümleyi "devrik cümle" olarak değerlendirilenler olduğu gibi "kurallı cümle" olarak kabul edenler de vardır. Söz dizimi kitaplarının ilgili bölümlerinde bu tür cümleler üzerinde çok fazla durulmamıştır. Bu çalışmada unsurları yer değiştirebilen kelime gruplarının yüklem olduğu ve bu yüklem de sonda olduğu cümlelerin devrik mi yoksa kurallı mı oldukları; devrik cümlenin tanımı, işlevi ve kelime gruplarının özelliklerinden hareket edilerek tartışılacaktır. Söz konusu cümlelerin "yüklem yerine göre kurallı cümle" olarak alınması gerektiği savunulacaktır.

Anahtar kelimeler: Söz dizimi, devrik cümle, kurallı cümle, yüklem yerine cümleler, isim tamlaması.

¹ Bartın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Doç. Dr. sedatbalyemez@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5908-9690>

ABOUT THE SENTENCES IN WHICH THE PREDICATE IS A NOUN PHRASE COMPRISED OF INVERTED ITEMS

ABSTRACT

Since it is articulable at first glance to see if the sentence is a inverted sentence or not syntax books has treated this topic with a few examples and not dwelled on examples that can be considered unusual so much. Items in the sentence or elements in some word groups can sometimes change their places especially in poem language. This changes brings out sentences which should be argued if the sentence is a inverted sentence or not by the place of the word however with more powerful literal side. For example Cahit Sıtkı Tarancı's famous verse "Dante gibi ortasındayız ömrün" is argued by grammar fancier especially in social media. There are some people who claim this sentence is "regular sentence" as well as some acknowledge that a "irregular sentence". In syntax books sentences like that has not been treated much. In this work it is going to be argued if sentences with elements that changed their place in word groups and also with a verb at the end of the sentence is inverted or not; definition and function of inverted sentence and some characteristics of word groups are going to be used. It will be justified sentences in question must be considered as regular sentence.

Keywords: Syntax, irregular sentences, regular sentences, sentence types, noun phrase.

GİRİŞ

Yüklemin yerine göre cümle türlerini, Türkçe söz diziminde ihtilafın en az olduğu konulardan biri olarak değerlendirmek mümkündür. Devrik cümle ve kurallı cümle, neredeyse bütün söz dizimi kitaplarında aşağı yukarı aynı ifadelerle tanımlanmıştır. Bir cümlenin devrik mi yoksa kurallı mı olduğunun daha ilk bakışta kolaylıkla anlaşılabilmesi, söz dizimi çalışmalarında bu konu üzerinde çok fazla düşünülmesini ve konunun değişik örneklerle tartışılmasını gerektirmemiştir. Ancak dilin anlatım yeteneğinin sınırsızlığı, devrik mi yoksa kurallı mı olduğu noktasında tereddüt doğuran cümleler de ortaya çıkarabilmektedir. Tamlamayı ile tamlananı yer değiştirmiş isim tamlamalarının yüklem olduğu ve bu yüklem de sonda bulunduğu cümleler, bu tereddütlü durumlardan biridir. Cahit Sıtkı Tarancı'nın (bundan sonra CST) "Dante gibi ortasındayız ömrün" dizesi, bu tür durumlar için aklı gelen ilk cümlelerdendir. Bu cümle özellikle sosyal medyada dil bilgisi meraklıları arasında çok fazla tartışılan bir cümledir. Ek fiilin geniş zaman çekiminin cümle sonunda bulunmaması nedeniyle bu cümleyi "devrik cümle" olarak değerlendirilenler olduğu gibi cümlenin yüklemi olan "ortasındayız

ömrün” isim tamlamasının cümle sonunda bulunması nedeniyle bu cümleyi “kurallı cümle” olarak kabul edenler de vardır. Bu tartışma elbette ilgili dize ile sınırlı değildir. Unsurları yer değiştirebilen diğer kelime gruplarının yüklem olduğu cümleleri de aynı noktadan tartışmak mümkündür.

Söz dizimi kitaplarının² ilgili bölümleri incelendiğinde gerek devrik cümle gerekse de kurallı cümle başlıklarında, bu bildiriye konu olan cümle tiplerinin örnek olarak sıralanmadığı, tartışılmadığı görülmektedir. Söz dizimi bölümü bulunan gramerlerin³ ilgili başlıklarında da bu bildiriye konu olan cümle tiplerinin örnek olarak sıralanmadığı tespit edilmiştir. Günay Karaağaç’ın, Tuncer Gülensoy’un ve Caner Kerimoğlu’nun çalışmaya konu olan cümle tiplerinin devrik mi yoksa kurallı mı olduğu yönünde bazı tespitleri vardır. Karaağaç, devrik cümle örnekleri içinde “Ben, yankısından kaçan çocuk kendi sesinin” cümlesini de sıralamıştır. Bu cümlemin yüklemi, bir sıfat tamlamasıdır (kendi sesinin yankısından kaçan çocuk). Bu sıfat tamlaması, bütün olarak sondadır ancak sıfat unsuru olan sıfat-fiil grubunda unsurlar yer değiştirmiş ve çekim unsuruna ev sahipliği yapan “çocuk” kelimesi buna bağlı olarak ortaya kaymıştır. Karaağaç (2011, s. 250), buradan hareketle söz konusu cümleyi “devrik cümle” olarak kabul etmiş olmalıdır. Gülensoy (2015, s. 593) ise “Dante gibi ortasındayız ömrün” dizesini devrik cümle örneği olarak vermiştir. Kerimoğlu (2020, s. 189), yüklem sonda olması ölçütünden hareketle “Dante gibi ortasındayız ömrün” cümlesini kurallı cümle olarak kabul etmiştir.

Görüldüğü üzere çalışmaya konu olan cümle tipleri, Türkçe söz dizimi çalışmalarında yeterince incelenmemiş, tartışılmamıştır. Eldeki bu çalışmada unsurları yer değiştirebilen kelime gruplarının yüklem olduğu ve bu yüklem sonda bulunduğu cümleler; devrik cümlemin tanımı, işlevi ve kelime gruplarının özellikleri bakımından tartışılacak ve bu tür cümlelerin yüklem yerine göre “kurallı cümle” oldukları savunulacaktır. Tartışmanın merkezinde “Dante gibi ortasındayız ömrün” dizesi olacaktır ancak gerektiği durumlarda diğer şairlerden seçilen dizeler ve araştırmacı tarafından kurulan cümleler de örnek olarak verilecektir.

² Karahan, 2010; Özmen, 2016; Özkan vd. 2016; Delice, 2012; Demir, 2019; Aktan, 2016; Özkan, 2013; Dizdaroğlu, 1976.

³ Konuyla ilgili bazı gramerler: Özel, 2018; Özçelik ve Erten, 2011; Eker, 2005; Banguoğlu, 1998; Gencan, 1979.

Sınırlılıklar

Türkçe söz diziminde “devrik cümle” ile ilgili tartışmalar, Nurullah Ataç’ın bu tür yapıları tercih etmesi⁴ ile artmış (Ataç, 1954; Özdesenli, 1954) ve Türkçede devrik cümlelerin olup olmayacağı konusunda ilerlemiştir. Ediskun (1960), tarihî dönemlerinden itibaren Türkçede bu tür cümlelerin bulunduğunu ortaya koymuştur. Zikri Turan (2010), meseleyi daha farklı bir noktaya taşır ve devrik-kurallı şeklinde incelenen cümlelerde aslında “yer ödünçlemesi” olduğunu belirterek “devrik cümle - düz cümle” şeklinde bir cümle sınıflandırması yapılmasının yanlış olduğunu söyler.

Eldeki bu çalışma; devrik cümleyi yeniden veya farklı boyutlarla tartışmayı amaçlamamaktadır. Bu nedenle “Türkçede devrik cümle var mıdır? Devrik cümle - düz cümle gibi bir sınıflandırma gerekli midir? Türkçenin söz diziminde Batı dillerinin etkisi var mıdır? Batı dillerinde söz dizimi bakımından cümle sınıflandırmaları nasıldır?” gibi sorulara cevap aranmayacaktır. Bütün sorular ayrı birer çalışma konusudur. Bu çalışmada “geleneksel dil bilgisi” yaklaşımı ile hazırlanmış Türkçe söz dizimi kitaplarında “devrik cümle” hakkında verilen açıklamalar esas alınacak ve bu açıklamalar sınırında bazı cümlelerin “devrik mi kurallı mı” olduğu tartışılacaktır.

1. DEVRİK CÜMLENİN TANIMI BAKIMINDAN

Devrik cümlenin tanımı konusunda araştırmacılar arasında görüş ayrılığı yoktur. Söz dizimi çalışmalarında (Özmen, 2016, s. 211; Demir, 2019, s. 89; Delice, 2012, s. 162; Karahan, 2010, s. 100 vb.) devrik cümle için esas alınan nokta yüklem cümle sonunda bulunmamasıdır. Kelime gruplarının yüklem olduğu cümleler için ayrı ölçütler belirlenmemiş, ayrı bir tanım yapılmamıştır. Şu hâlde, yüklemi kelime grubundan oluşan cümlelerde devrik veya kurallı olma durumu, yüklem olan kelime grubunun yapısı ile ilgili değildir; yüklem olan kelime grubunun cümle sonunda bulunup bulunmaması ile ilgilidir.

[1] *Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklal* (MAE)

[2] *Dante gibi ortasındayız ömrün* (CST)

Yukarıdaki iki dizede de unsurları yer değiştirmiş isim tamlaması vardır ve her iki isim tamlaması da ek fiille çekimlenerek yüklem olmuştur. Yine her iki isim tamlamasında da kip ve kişi unsuru, yeri değişen unsur üzerindedir. Yani hem yapı hem de aldıkları ek bakımından her iki isim tamlaması da aynıdır. [1]’de yüklem olan isim

⁴ Ataç’ın devrik cümleleri ile ilgili ayrıntılı açıklamalar için bk. Torun, 2009.

tamlaması, cümlenin sonunda olmadığı için bu cümlenin devrik mi yoksa kurallı mı olduğu konusunda herhangi bir tereddüt yaşanmamakta, bu cümle tartışılmamaktadır. [2]'de yüklem olan isim tamlaması ise cümlenin sonundadır. Ancak [2]'deki isim tamlamasında da unsurlar yer değiştirmiştir ve bu değişikliğe bağlı olarak ek fiil cümle sonuna alınmamıştır; bu durum, söz konusu cümleyi tartışılır duruma getirmiştir. Dikkat edilirse [1] ve [2] arasındaki tek fark, yüklem olan isim tamlamasının cümledeki yeridir. [1]'deki cümle öğelerinde ayrıldığında “Hakkıdır Hakk’a tapan milletimin” kısmının yüklem olduğu görülecek ve bu yüklemdeki kelime grubunun yapısı üzerinde durmaya gerek duyulmadan “yüklemin yerine göre devrik cümledir” tespiti yapılacaktır. Yani bu cümlenin “devrik” olarak nitelendirilmesindeki ilk hareket noktası, yüklem olan grubun cümledeki yeri olacaktır. Aynı yaklaşım [2]'deki cümle için de geçerli olmalıdır. Burada “ortasındayız ömrün” bölümü yüklemdir ve bu yüklem sonda olduğuna göre söz konusu cümle “kurallı cümle” olmalıdır. Bir kelime grubunda unsurların yer değiştirebilmesi, kelime grubunun kendi iç yapısı ile ilgili bir durumdur; kelime grubunun yapısı, cümle türü bakımından belirleyici olmamalıdır. Nitekim unsurları yer değiştirmiş bir kelime grubundan oluşan yüklem [1]'de olduğu gibi cümlenin başında veya [2]'de olduğu gibi cümlenin sonunda bulunabilir ki “yüklemin yerine göre cümle türü” tayininde bu “yer” dikkate alınır.

2. KELİME GRUPLARININ ÖZELLİKLER BAKIMINDAN

Acaba “devrik cümlenin” tanımında bir değişiklik yapılsa bu cümleler üzerindeki tereddüt kalkar mı? Tanım değişikliği ile sorunu çözmek için ilk bakışta “çekimli unsur sonda olmayan cümle, kip ve kişiyi üzerinde barındıran kelimenin sonda bulunmadığı cümle, yargıyı taşıyan kelimenin sonda bulunmadığı cümle” gibi değişik tanımlar düşünülebilir. Buradan hareketle de “Dante gibi ortasındayız ömrün” dizesinde “ek fiil geniş zaman 1. çokluk kişi”yi üzerinde taşıyan “ortasındayız” kelimesinin sonda bulunmaması nedeniyle bu cümlenin “devrik” olduğu savunulabilir. Ancak burada şu soruya cevap vermek gerekmektedir: Yüklemi kelime grubu olan cümlelerde “çekimli unsur” dediğimiz unsur, grubun tamamı mıdır yoksa çekim için kullanılan biçimbirimleri üzerinde taşıyan unsur mudur? Tartışmaya kaynaklık eden cümleden hareket edilerek somutlaştırmak gerekirse “Dante gibi ortasındayız ömrün” cümlesindeki ek fiil çekimi, “ortası” kelimesine mi yoksa “ömrün ortası” isim tamlamasına mı eklenmiştir? Bu soruya doğru bir cevap verebilmek için “kelime grupları”nın özelliklerine bakmak gerekmektedir.

Bilindiği üzere kelime grupları birden fazla kelimedenden meydana gelir ancak cümle içinde ve diğer kelime grupları içinde tek bir kelime gibi görev alır. Kelime grubunun cümledeki diğer kelime ve kelime gruplarıyla ilişkisini sağlayan hâl eki, grubun son kelimesine eklenir. Ancak burada asıl dikkat edilmesi gereken nokta şudur: Hâl eki, grubun son kelimesi üzerine gelir ancak o ek, eklendiği son kelimenin değil grubun bütününün ekidir. Kelime gruplarının bu özelliği, söz dizimi kitaplarında mutlaka vurgulanır (Karahana, 2010, s. 41; Karaağaç, 2011, s. 161; Özkan vd. 2016, s. 45; Doğan, 2012, s. 4) ve bu konuda herhangi bir görüş ayrılığı yoktur. Mesela Necip Fazıl Kısakürek'in (bundan sonra NFK) "Evlerin bacasını kolluyor yıldırımlar" dizisinde "bacasını" kelimesinde belirtme hâli eki vardır, yüzey yapıda "baca" kelimesine eklenmiş gibi görünen bu eklin etki alanı tek başına "baca" değildir, zaten böyle olsaydı cümledeki nesnenin tek başına "bacasını" kelimesi olması gerekirdi. Oysa bu eklin etki alanı "evlerin bacası" isim tamlamasıdır ve zaten bu kelime grubu cümlede nesne olmuştur. Yani burada belirtme hâli eki alan unsur "baca" kelimesi değil, "evlerin bacası" isim tamlamasının bütünüdür. Cümledeki bu ilişkiyi şöyle somutlaştırmak mümkündür:

$$\left[\text{Evlerin bacası} \right] + (n) + 1 \text{ kolluyor yıldırımlar}$$

Kelime gruplarının aldığı ek, girdiği hâl; o kelime grubunun cümlede hangi öge olacağını da tayin etmektedir. Bu husus, "ders kitabı" şeklindeki bir isim tamlaması örneğinden hareket edilerek şöyle örneklendirilebilir. Mesela bu isim tamlaması "belirtme hâline" girdiğinde nesne, "bulunma hâline" girdiğinde yer tamlayıcısı, ek fiille çekimlendiğinde yüklem olacaktır:

[3] Sınıftan hızla çıktığı için **[ders kitabı]+(n)+1 okulda unutmuş.**

[4] Bu komuyla ilgili geniş bilgi **[ders kitabı]+(n)+da var, oradan okuyunuz.**

[5] Elinde tuttuğu şey, **[ders kitabı]+(y)+immiş, sonradan fark ettim.**

Unsurları yer değiştirmiş bir isim tamlamasının cümle içindeki kullanımları da yukarıdakileriyle aynı olacaktır. Böyle bir isim tamlaması "belirtme hâline" girdiğinde nesne, "yalın hâlde" özne, ek fiille çekimlendiğinde yüklem olacaktır:

[6] İşte gelip çattı **ortası ömrün.**

[7] Sen de göreceksin elbet **ortasını ömrün.**

[8] Dante gibi **ortasındayız ömrün.**

Yukarıda bahsedilen “tanım değişikliği” önerisine yeniden dönmek gerekirse “Dante gibi ortasındayız ömrün” cümlesinde de “ömrün ortası” isim tamlaması, ek fiille çekimlenmiştir. Yüzey yapıda ek fiil çekimi “ortasında” ismine konumlanmış görünmektedir. Devrik cümleyi “çekimli unsuru sonda olmayan cümle, kip ve kişiyi üzerinde barındıran kelimenin sonda bulunmadığı cümle” şeklinde yeniden tanımlamak ve buradan hareketle de “Dante gibi ortasındayız ömrün” cümlesini “devrik cümle” kabul etmek, kelime gruplarının yukarıda sıralanan özelliklerine ters düşmektedir. Böyle bir yaklaşım, ek fiili sadece “ortası” kelimesine yüklemektedir ancak bilindiği üzere bu dizede ek fiil alan unsur “ortası” ismi değildir, “ömrün ortası” şeklindeki isim tamlamasıdır. Kelime grubunun alacağı ek, son kelimeye eklenmiştir ama o ek aslında son kelimenin değil, bütün grubun eki olmuştur. Yani burada ek fiilin “ortası” kelimesinde olduğunu söylemek, oradaki isim tamlamasını görmezden gelmek olacaktır. “Dante gibi ortasındayız ömrün” dizisinde ek fiil alan ve yargıyı taşıyan unsur, “ömrün ortası” isim tamlamasıdır.

[8]’deki “Dante gibi ortasındayız ömrün” cümlesinin ilk bakışta “devrik cümle” izlenimi vermesi, bu dizedeki isim tamlamasındaki unsurların yer değiştirmiş olmasından kaynaklanmaktadır ancak daha önce vurgulandığı gibi belirtili isim tamlamasının bu özelliği, yüklem yerine göre cümle türleri tayininde ölçüt olmamalıdır. Nitekim [6]’deki “İşte gelip çattı ömrün ortası” ve [7]’deki “Sen de göreceksin elbet ortasını ömrün” gibi cümlelerde de hem cümlelerin sonunda kalan hem de unsurları yer değiştirmiş birer isim tamlaması vardır ama bunların “devrik cümle” olarak nitelendirilmesinde bakılan ilk yer “gelip çattı” ve “göreceksin” yüklemelerinin cümle sonlarında olmamalarıdır. Unsurları yer değiştirmemiş bir isim tamlamasının yüklem olmasıyla unsurları yer değiştirmiş bir isim tamlamasının yüklem olması aynı şeydir.

3. DEVRİK CÜMLENİN İŞLEVİ BAKIMINDAN

Araştırmacılar, devrik cümlelerin tercih edilme nedenini “bir anlamı öne çıkarma, belirtme, vurgulama ihtiyacı, ahenk endişesi” (Karahan, 2010, s. 100), “anlatımı güçlendirmek veya şiirsel bir anlatım yakalayabilmek” (Demir, 2019, s. 90), “anlatıma bir duygu değeri kazandırmak” (Aktan, 2016, s. 121), “yargıdaki önemi belirtmek ve dikkati yargıya çekmek” (Hatiboğlu, 1982, s. 158), “söze duygusalılık kazandırmak” (Dizdaroğlu, 1976, s. 260) olarak sıralamaktadırlar. Devrik cümle bir üslup tercihidir ve öncelikle ahenkle, şiirsellikle ilgilidir; cümledeki yargı, ahenk ve şiirsellik yoluyla ön plana çıkarılmaktadır. Devrik cümlelerin şiir dilinde sık kullanılması da (Özmen, 2016, s. 212) bu nedenledir.

Türkçede cümlelerin ana ögesi yüklemdir (Karahan, 2010, s. 14) ve Türkçe söz diziminde ana öğeler genellikle sonda bulunur. Kelime gruplarında da yardımcı öge önce, ana öge sonra gelir. Bir cümlede yüklem yeri değiştirilerek cümleye bir ahenk, şiirsellik katılmaktadır. Cümleye ahenk, şiirsellik; unsurları yer değiştirebilen kelime grupları ile da katılabilmektedir. Mesela belirtili isim tamlamalarında veya filimsi gruplarında unsurlar yer değiştirebilmektedir ki araştırmacılar bu yer değiştirmeyi “konuşma dili”ne ve “şiiir”e bağlamaktadırlar (Karaağaç, 2011, s. 210, Karahan 2010, s. 54, Özkan vd. 2016, s. 49). Hatta Özmen (2016, s. 59), unsurları yer değiştirmiş isim tamlamalarını “devrik isim tamlaması” olarak adlandırmıştır; Delice de (2012, s. 18) unsurları yer değiştirebilen kelime gruplarını “devrik yapı” olarak nitelendirmiştir. Burada vurgulanmak istenilen şudur: Unsurları yer değiştirmiş kelime gruplarıyla da cümleye şiirsellik, ahenk katmak mümkündür:

[9] *Sirtına Sakarya'nın, Türk tarihi vurulur. (NFK)*

[10] *Dante gibi ortasındayız ömrün (CST)*

Yukarıdaki her iki cümlede de unsurları yer değiştirmiş isim tamlaması vardır. Yine her iki cümle de içinde buldukları metin gereği şiirsel bir üsluba sahiptir. [9] numaralı cümlelerin devrik mi kurallı olduğu yönünde bugün bir tartışma olması düşünülemez çünkü yüklem, cümlelerin sonundadır ancak [10] numaralı cümlelerin devrik mi kurallı olduğu tartışılmaktadır. [10] numaralı cümledeki şiirsel üslup, ek fiilin “ortasında” kelimesine eklenmesiyle değil [9]'da olduğu gibi bir isim tamlamasının unsurlarının yer değiştirilmesiyle de sağlanmış olabilir. Hem [9]'da hem de [10]'da “devrik” olan şey, cümlelerin kendisi değildir; o cümle içindeki isim tamlamasında normal sıralamanın dışına çıkmıştır ve cümleye ahenk bu yolla sağlanmıştır. Bir cümledeki kelime grubunda normal sıralamanın dışına çıkılması, o kelime grubuyla ilgili bir durumdur. Nitekim yukarıda belirtildiği gibi [9]'da da “devrik bir isim tamlaması” (Özmen, 2016, s. 59), vardır ancak bu cümle “yüklemin yerine göre” kurallı bir cümledir. Unsurları yer değiştirmiş bir kelime grubu, cümlelerin hangi ögesi olursa olsun cümleye ahenk katar; bu grubun içinde bulunduğu cümlelerin devrik mi kurallı mı olduğunu ise o cümledeki yüklem yeri belirler. [10]'daki ahenk, şiirsellik yüklem sonda olmamasıyla değil; unsurları yer değiştirmiş bir isim tamlamasıyla ilgilidir. Aynı şiirsellik, ahenk yine bir kurallı cümle olan [9]'da da vardır. Her iki cümle de unsurları yer değiştirmiş isim tamlamasıyla şiirsel özellik yüklenmiş birer kurallı cümledir.

SONUÇ

Yüklem, cümlenin ana ögesidir. Cümleye şiirsel bir üslup katmak için ana öge ile diğer ögelerin yeri değiştirilmekte ve devrik cümle elde edilmektedir. Unsurları yer değiştirebilen kelime gruplarında da ana unsur, yardımcı unsur vardır ve bu unsurların yer değiştirilmesiyle de şiirsel bir üsluba ulaşılmaktadır. Kelime gruplarının yapısı, kuruluşu ile cümlenin ögeleri ve cümle türleri, söz dizimin farklı kategorilerini oluşturmaktadır. Bazı kelime gruplarında (mesela belirtilmiş isim tamlaması, fiilimsi grupları) unsurlar yer değiştirebilirken bazı kelime gruplarında (mesela belirtilmemiş isim tamlaması, edat grubu) unsurlar yer değiştirmez. “Dante gibi ortasındayız ömrün” dizesinde normal sıralamanın dışına çıkmış bir isim tamlaması vardır ve bu tür sıralamalar da bazı araştırmacılar tarafından o kelime grubu için “devrik”lik (Özmen, 2016, s. 59; Delice, 2012, s. 18) olarak nitelendirilmektedir. Yani burada cümlenin kendisi değil, cümledeki isim tamlamasında bir devriklik vardır. “Sırtına Sakarya’nın, Türk tarihi vurulur.” dizesinde devrik bir isim tamlaması yer tamlayıcısı olmuştur; “Dante gibi ortasındayız ömrün” dizesinde devrik bir isim tamlaması yüklem olmuştur. “Dante gibi ortasındayız ömrün” dizesindeki şiirselik, cümlenin “devrik” olmasından değil cümle içindeki isim tamlamasının unsurlarının yer değiştirmesinden kaynaklanmaktadır ki aynı şiirselik bir kuralı cümle olan “Sırtına Sakarya’nın Türk tarihi vurulur” dizesinde vardır. Bu cümlelerdeki ahenk, şiirselik yüklemden değil unsurları yer değiştirmiş isim tamlamasından kaynaklanmaktadır. Unsurları yer değiştirmiş bir kelime grubu, cümlenin hangi ögesi olursa olsun cümleye ahenk ve şiirselik katar ancak bu durum, o cümlenin devrik veya kuralı olması üzerinde etkili değildir.

Devrik cümleyi “çekimli unsuru sonda olmayan cümle, kip ve kişiyi üzerinde barındıran kelimenin sonda bulunmadığı cümle, yargıyı taşıyan kelimenin sonda bulunmadığı cümle” vb. şekillerde yeniden tanımlamak ve buradan hareketle de “Dante gibi ortasındayız ömrün” şeklindeki dizeleri “devrik cümle” olarak kabul etmek, kelime gruplarının özellikleriyle örtüşmemektedir. Kelime grubu ek alacağı zaman bu ekin gruptaki son kelimeye eklendiği ama o ekin son kelimeye değil de grubun bütününe ait olduğu, söz dizimi araştırmacıları tarafından vurgulanan bir husustur. Şu durumda “Dante gibi ortasındayız ömrün” cümlesinde “ortasındayız” kelimesindeki kip ve kişi unsurunun etki alanı bu kelime değildir, “ömrün ortası” isim tamlamasının bütünüdür. “Ortasındayız” kelimesi, cümle sonunda değil diye bu cümleyi devrik kabul etmek, söz konusu kelimenin tek başına yüklem olduğunu düşünmek olacaktır oysa bilindiği üzere burada “ortasındayız” kelimesi tek başına yüklem değildir. Burada bir

istisna ve kelime gruplarının özellikleriyle çelişen bir durum olmadığı gibi devrik cümleyi yeniden tanımlamayı gerektirecek bir durum da yoktur.

KAYNAKÇA

- Aktan, B. (2016). *Türkiye Türkçesinin söz dizimi*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Ataç, N. (1954). Yanıt. *Türk dili dil ve edebiyat dergisi*, 35, 647-649.
- Banguoğlu, T. (1998). *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Delice, H. İ. (2012). *Türkçe söz dizimi*. İstanbul: Kitabevi.
- Demir, N. (2019). *Türkçe cümle bilgisi*. Ankara: Altınordu Yayınları.
- Dizdaroğlu, H. (1976). *Tümcebilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Doğan, E. (2012). *Türkçe cümle bilgisi I*. Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Ediskun, H. (1960). Devrik cümle üzerine bir araştırma. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 100, 193-197.
- Eker, S. (2005). *Çağdaş Türk dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülensoy, T. (2015). *Türkçe el kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Hatipoğlu, V. (1982). *Türkçenin sözdizimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Karaağaç, G. (2011). *Türkçenin söz dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karahan, L. (2010). *Türkçede söz dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Kerimoğlu, C. (2020). *Dilbilgisi yazımı ve öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Özçelik, S. ve Erten, M. (2011). *Türkiye Türkçesi dil bilgisi*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Özdesenli, N. (1954). Devrik cümle üzerine. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 35, 645-647.
- Özel, S. (2018). *Türkiye Türkçesi temel dilbilgisi*. Ankara: Dil Derneği Yayınları.

- Özkan, M. (2013). *Türkçe cümle bilgisi II*. Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Özkan, A., Toker, M. ve Açı, U. D. (2016). *Türkiye Türkçesi söz dizimi*. Konya: Palet Yayınları.
- Özmen, M. (2016). *Türkçenin sözdizimi*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Torun, Y. (2009). *Nurullah Ataç'ın denemelerinde devrik yapılar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Turan, Z. (2010). Türk dilinin söz diziminde yer ödünclemesi. *III. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri* içinde 908-914. İzmir.